

Milica Rakonjac*

343.91-053.6

343.95:159.97

343.238-053.6

DOI: 10.5937/MegRev2203255R

Primljen 16.12.2021.

Odobren 23.02.2022.

Stručni članak

RECIDIVIZAM KRIVIČNIH DELA U MALOLETNIČKOJ DELINKVENCiji

Sažetak: *Recidivizam maloletnih učinilaca krivičnih dela u domaćoj stručnoj literaturi je nedovoljno istražena društveno neprihvatljiva pojava, u odnosu na kriminalitet punoletnih lica. Iako je maloletnička delinkvencija po obimu široko rasprostranjena u zemljama širom sveta pa i kod nas, statistički podaci govore da postoji velika disproporcija u pogledu zastupljenosti recidivizma maloletnih učinilaca krivičnih dela u ukupnom kriminalitetu. Recidivizam je pojava koja se može izučavati sa aspekta nekoliko oblasti poput krivičnogopravne, kriminološke, penološke, međutim za potrebe ovog rada, fokus je na krivičnogopravnoj nauci.*

Cilj rada je da se ukaže na sam pojam i razvoj recidivizma kod maloletnih lica i to sa aspekta pravne nauke. Međutim, kroz ovaj rad nastojaće se što detaljnije prikazati vrste krivičnih dela i oblasti kriminaliteta, gde se maloletnici najčešće javljaju kao povratnici u izvršenju.

Ključne reči: *maloletnička delinkvencija, maloletnici, krivična dela, recidivizam.*

* Istraživač pripravnik, IRM Bor. Doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta Megatrend, Beograd; milica.rakonjac@gmail.com

1. UVOD

Delinkventno ponašanje maloletnih lica često je indicija kompleksnih poremećaja u ponašanju koje nadalje ugrožavaju sam razvoj maloletnika te njegovu mogućnost da efikasno i pozitivno deluje u društvenoj zajednici. Savremena društva posebnu pažnju pridodaju kriminalitetu maloletnika, obzirom da je reč o budućem naraštaju od kojeg zavisi celokupni razvoj društva i zajednice u budućnosti.

Maloletnička delinkvencija je fenomen koji se i sociološki i kriminološki izdvaja kao posebna kategorija u okviru opšteg kriminaliteta, upravo zbog psiholoških, bioloških, socijalnih, ali i pravnih svojstava maloletnih lica. Istorijski gledano, u periodu pre 18. i 19. veka, proučavanje kriminaliteta kao društveno negativne pojave, bilo je dosta sporadično i individualno, sve dok se kriminologija nije izdvojila kao posebna nauka, čiji je cilj bio suzbijanje kriminaliteta te proučavanje i objašnjenje uzroka istog. U tom pogledu, proučavalo se i delinkventno ponašanje maloletnih lica, a posebno onih koji se u vršenju krivičnih dela javljaju ponovo. Sa kriminološkog aspekta takva lica se smatraju recidivistima (povratnicima) u vršenju krivičnih dela.

Pored toga što maloletnička delinkvencija predstavlja ozbiljan društveni problem, važno je istražiti i pojavu recidivizma odnosno kriminalnog povrata kod maloletnika, u svrhu otkrivanja uzroka te suzbijanja ove negativne pojave. Suzbijanje maloletničkog kriminaliteta i kriminalnog povrata pozitivno utiče na suzbijanje kriminaliteta uopšteno, ako se uzme u obzir činjenica da većina osuđenih kriminalaca svoju karijeru započinje još u adolescenciji.

Jedna od karakteristika maloletničke delinkvencije u zemljama širom sveta jeste povećanje recidivizma (povrata) maloletnih učinilaca u vršenju krivičnih dela. Recidivizam je društveni fenomen čije precizno definisanje zavisi od samog aspekta posmatranja. Dakle u tom slučaju, pitanje je da li se radi o kriminološkom, krivičnopravnom ili penološkom pristupu. Obzirom, da se ova tema razrađuje u oblasti pravne nauke, u tom slučaju, fokus je na krivičnopravnom pristupu. Kada je reč o maloletničkom recidivizmu u krivičnopravnom smislu, pod tim pojmom se može podrazumevati maloletnik koji je ponovo izvršio krivično delo nakon što je izdržao kaznu za to delo ili mu je kazna zastarela ili je oslobođen od daljeg izdržavanja kazne. Obzirom na činjenicu da povrat zahteva izrečenu kaznu, tako i u slučaju maloletnih učinilaca, kazna mora biti izrečena prema istom.

U strukturi krivičnih dela koje maloletnici vrše u većini zemalja širom sveta preovlađava imovinski kriminalitet. O navedenom govore mnogobrojna istraživanja na temu maloletničke delinkvencije, kao i zvanični statistički podaci Republičkog zavoda za statistiku Srbije. Pored toga, sve veći broj maloletnika se javlja u ponovnom vršenju krivičnih dela i prekršaja, što situaciju još dodatno čini težom i složenijom. Kao što je napred navedeno, najzastupljenija su krivična dela protiv imovine, a na drugom mestu, odmah se nalaze krivična dela protiv života i tela, što je veoma zabrinjavajuća okolnost. Maloletnici, su postali sve nasilniji i agresivniji i s tim u vezi sve je veći broj krivičnih dela nanošenja teških i lakih telesnih povreda. Generalno gledajući, kriminalitet u vezi sa maloletnicima, ima sledeće karakteristike: u stalnom je porastu, javlja se u novim i složenijim oblicima, sve se više ispoljava kroz nasilje, agresiju, svirepost, bahatost, zatim i grupno vršenje krivičnih dela je sve prisutnije, pa se zbog toga javlja u sve organizovanijem obliku i na kraju recidivizam maloletnika iz dana u dan je u sve većem porastu.

2. RECIDIVIZAM MALOLETNIH UČINILACA KRIVIČNIH DELA

Pre nego što se konkretno fokusiramo na samu temu, a koja se odnosi na recidivizam maloletnih lica, radi lakšeg razumevanja, ukazaćemo na neke osnovne definicije i određenja recidivizma odnosno povrata. Sama reč povrat potiče od latinske reči *interum jadere*, što u doslednom prevodu znači ponovo pasti. U našem jeziku, povrat ima više značenja, a neka od njih su: ponavljanje, vraćanje, nastavljjanje sa nečim ranije započetim, ponovo padanje u istu grešku. U latinskom jeziku, *recidivus* je povratnik, odnosno osoba koja učini ponovo isto ili slično krivično delo.¹ Prema Krivičnom zakoniku Republike Srbije², povrat se definiše na sledeći način „ako je učinilac krivičnog dela učinjenog sa umišljajem ranije osuđen za umišljajno delo, sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću, ako od ranije osude ili izdržane kazne nije proteklo pet godina.“

Najstariji period u razvoju krivične odgovornosti maloletnih lica prethodio je nastanku prvih škola krivičnog prava. Osnovna karakteristika tog perioda bila je regulisanje krivične odgovornosti maloletnih lica, na isti način kako je to izvršeno prema punoletnim licima. Pomenuti period obuhvata celi stari i srednji vek i traje sve do Francuske buržoaske revolucije. Sve dok nije došlo do pojave prvih škola krivičnog prava, nije se posebna pažnja poklanjala niti se vodilo računa o položaju maloletnika. Pozitivistička i sociološka škola imale su ogroman uticaj u krivičnopravnom sagledavanju starosnih granica maloletstva.³

U našem krivičnom zakonodavstvu, Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika FNRJ iz 1959. godine u posebnoj glavi izdvojene su odredbe o kažnjavanju maloletnika, koji izvrše neko krivično delo.⁴ U Srbiji 1. januara 2006. godine konstituisano je maloletničko krivično pravo. Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica⁵ predstavlja jedan veoma značaj propis koji obuhvata celokupnu materiju maloletničkog krivičnog prava, kako materijalni i procesni, tako i izvršni deo.⁶ Prema navedenom zakonu, odredbe se ne mogu primeniti prema licu koje u vreme izvršenja dela nije napunilo četrnaest godina, jer u krivičnopravnom smislu još uvek je reč o detetu koje ne može biti krivično odgovorno.

Kriminalni povrat ili recidivizam kod maloletnih učinilaca krivičnih dela jedna je od najsloženijih pojava vezanih za maloletnički kriminalitet. Veliki broj maloletnih delinkvenata nakon prolaska kroz krizne periode odrastanja odustaje od kriminalnih modela ponašanja. Međutim, mnoga su istraživanja potvrdila ukorenjenu pretpostavku da veliki broj povratnika u vršenju krivičnih dela započinje svoju kriminalnu karijeru u adolescenciji. Iz

¹ Skakavac Tatjana (2014): *Recidivizam maloletnih učinilaca krivičnih dela*, Niš: Pravni fakultet, 28.

² *Službeni glasnik Republike Srbije*, 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019. čl. 55/1.

³ Konstatinović V. Slobodanka, Ristanović N. Vesna, Kostić Miomira (2009): *Kriminologija*, Niš: Pelikan, 221.

⁴ Jovašević Dragan (2011): *Maloletničko krivično pravo*, Niš: Pravni fakultet, 13.

⁵ *Službeni glasnik Republike Srbije*, 85/2005.

⁶ Skakavac Tatjana, 58.

tog razloga, veoma je bitno razumevanje faktora koji dovode do ponovljenih krivičnih dela maloletnika, kako bi se efikasnije i bolje pristupilo sprečavanju istih.⁷

U teoriji postoji veoma različita shvatanja i mišljenja oko određivanja pojma recidivizma (povratništva, povrata) u činjenju krivičnih dela. Jedna opšta i od svih prihvaćena definicija do sada nije stvorena jer ovu pojavu konstituise niz elemenata koji se različito shvataju i tretiraju. Kao što smo napred naveli, u mnoštvu definicija o maloletničkom recidivizmu, moguće je izdvojiti svega tri, obzirom na same karakteristike maloletnika, ali i maloletničkog prestupništva: krivičnopravna, kriminološka i penološka definicija.

Prema krivičnopravnoj definiciji povrat predstavlja ponovno vršenje krivičnih dela od strane maloletnika koji je već bio osuđen za neko krivično delo. Ova definicija polazi od postojanja jedne ili više pravosnažnih sudskih odluka pre izvršenja krivičnog dela, koje je predmet sudske rasprave, zatim od prirode krivičnog dela, vremenskog intervala između izvršenih krivičnih dela i broja izvršenih krivičnih dela. U okviru krivičnopravne definicije razlikuju se opšti i specijalni povrat. Opšti povrat je ponovno izvršenje bilo kojeg krivičnog dela posle izricanja sankcije za ranije izvršeno krivično delo, dok je specijalni povrat ponovno vršenje istog krivičnog dela posle ranije osude za to krivično delo. Teorija krivičnog prava i krivični zakon pojedinih zemalja razlikuju takođe obični povrat od tzv. višestrukog povrata, koji postoji kada lice više puta vrši krivična dela pokazujući sklonosti i navike za vršenje istih ili različitih krivičnih dela.⁸

Za razliku od krivičnogpravog definisanja recidiva maloletnika, kriminološko shvatanje polazi od izvršenja novog krivičnog dela bez obzira na prethodnu osuđivanost za ranije izvršeno krivično delo. Bitno je da je jedno lice izvršilo više od jednog krivičnog dela iste vrste ili bilo koje drugo krivično delo. Prema kriminološkoj definiciji materijalno postoji više krivičnih dela i sva su ona povezana izvesnim svojstvima ličnosti njihovog učinioaca. Penološka definicija povrata kod maloletnika polazi od ponovnog dolaženja učinioaca krivičnog dela u kaznenu ili drugu ustanovu radi izvršenja krivične sankcije institucionalnog karaktera za delo koje je učinio posle izdržane sankcije za prethodno krivično delo.⁹

Prilikom definisanja recidivizma kod maloletnika nameću se određene specifičnosti obzirom na poseban položaj maloletnih lica u krivičnom pravu. Kod punoletnih učinilaca krivičnih dela, povratnikom se smatra svaka osoba kojoj je za učinjeno delo već izrečena krivična sankcija. Međutim, ovu definiciju ne možemo primeniti na maloletne učinioce, iz više razloga. Kod maloletnih lica ova definicija ne obuhvata sve povratnike, obzirom na činjenicu da kod maloletničke delinkvencije odnosno maloletne delinkventne populacije deluju normativni mehanizmi zbog kojih tek mali deo učinilaca bude izveden pred sud u svrhu izricanja presude. Konkretnije rečeno, svega jedna petina maloletnih učinilaca bude izvedena pred sud radi izricanja neke od sankcija.¹⁰

⁷ Singer Mladen, Hirjan Franjo (1991): *Maloletnici u krivičnom pravu: materijalnopravni i procesnopravni položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela, krivičnopravna zaštita maloletnika, kriminalna politika*, Zagreb: Globus, 28.

⁸ Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine (2016): *Zaštita i postuoanje sa decom i maloletnicima u krivičnom postupku*, Sarajevo: Save the Children, 36.

⁹ *Ibid*, 36.

¹⁰ Radusin Lana (2018): *Kriminalni povrat maloletnika*, Zagreb: Univerzitet u Zagrebu, Hrvatski studij, 5.

Drugi razlog, je što se prema jednom broju maloletnika ne može primeniti bilo kakva mera od tužioca ili sudije, jer u vreme izvršenja krivičnog dela nisu imali izvršenih četrnaest godina života i po odredbama krivičnog zakonodavstva spadaju u kategoriju dece odnosno u kategoriju krivično neodgovornih osoba.¹¹

I na kraju, treći razlog je što se u kategoriji odgovornih maloletnika, odnosno lica u dobi od 14 do 18 godina života veoma često primenjuje načelo oportuniteta. Singer ističe da se ovo načelo primenjuje i povodom prijave, pri odlučivanju povodom dovršenog pripremnog postupka, pa i u trenutku većanja o vrsti sankcije koju bi trebalo izreći. Zato, ukoliko bismo recidivistima smatrali samo one maloletnike kojima je izrečena neka sankcija, dobili bismo pogrešnu percepciju o stvarnoj rasprostranjenosti recidivizma kod maloletnih lica. Realan osvrt na stanje i kretanje kriminalnog povrata kod maloletnih učinilaca, možemo dobiti, ako povrat posmatramo u odnosu prema ukupno prijavljenim, a ne samo pravosnažno presuđenim maloletnicima i naravno ako pojam povrata definišemo ekstenzivno, pa u tom slučaju povratnicima ne smatramo samo one koji su presuđeni, nego i one koji su prijavljeni.¹²

U stručnoj literaturi pojava recidivizma među maloletnim delinkventima označava se kao siguran indikator neuspeha mera resocijalizacije ili izostanka određene društvene reakcije, jer zajednička, spoljašnja karakteristika svih recidivista, bez obzira na podele, ogleđa su u tome što prema njima krivična sankcija ili neki drugi, alternativni, oblik društvene reakcije za prvo ili ranije izvršena krivična dela nije dala neke pozitivne rezultate, čak naprotiv oni su nastavili sa delinkventnim ponašanjem i vršenjem krivičnih dela.¹³

Značaj proučavanja recidivizma jeste u ukazivanju na povećanu društvenu opasnost recidivizma, koja se ogleđa u njegovoj postojanosti te povezanosti sa drugim devijantnim ponašanjima. Recidivisti ne predstavljaju homogenu skupinu, već se razlikuju po psihološkim, socijalnim i drugim karakteristikama, tako da je veoma teško izvršiti određenu klasifikaciju maloletnika i posmatrati recidiviste po određenim tipovima. Prema dosadašnjim istraživanjima, uzroci recidivizma učinilaca krivičnih dela su mnogobrojni i veoma heterogeni. Međutim, kada je reč konkretno o maloletnicima, najvažniji faktori su:

1. uzroci vezani za porodicu (bez roditelja ili nepotpuna porodica; loši odnosi između roditelja u porodici; jedan ili oba roditelja sklona devijantnom ponašanju; pojava alkoholizma, narkomanije i drugih sociopatoloških pojava u porodici; nasilje u porodici);

2. uzroci ekonomske prirode (nezaposlenost roditelja, nerešena stambena pitanja, nemaština i sl.);

3. uzroci vezani za ličnost maloletnika (nizak nivo vaspitanja i obrazovanja, inteligencija ispod proseka; loše ili nikakve radne navike, devijantno ponašanje od ranog detinjstva kao što su narkomanija, alkoholizam, bežanje od kuće, napuštanje škole, svađe, tuče i druga nedolična ponašanja);

4. uzroci vezani za socijalnu sredinu (loša socijalna situacija i okruženje; porast vršnjačkog nasilja, odbačenost u socijalnoj sredini, porast delinkventnog ponašanja među vršnjacima).¹⁴

¹¹ Buljubašić Suada (2011): Recidivizam u maloletničkoj delinkvenciji, *Zbornik radova Pedagoškog fakultet u Zenici*, 9, 173-187

¹² Singer Mladen (1996): *Kriminologija*, Zagreb: Globus, 217.

¹³ Buljubašić Suada, 194.

¹⁴ Konstatinović V. Slobodanka, Ristanović N. Vesna, Kostić Miomira, 219.

Sem tih nekih psiholoških faktora koji su direktno vezani za osobine ličnosti i koji utiču na recidivizam kod maloletnika, u literaturi se često navodi da veliki broj maloletnika recidivista spada u grupu sociopata ili psihopata. Obzirom na osobine koje sociopate odnosno psihopate imaju, kao što su implusivnost, eksplozivnost, razdražljivost, bezosećajnost, egoizam i povodljivost u moralno-etičkoj oblasti; uzbudljivost, kolebljivost, nestalnost, emocionalna nezrelost, emocionalna hladnoća, izopačena seksualnost, sugestibilnost, nemogućnost adaptacije na postojeće životne prilike i uslove, nedostatak čvrsto postavljenog životnog cilja i sl., proizilazi da kod njih mogu postojati predispozicije ka kriminalnom ponašanju. Svakako da se sve navedene osobine ličnosti ne mogu posmatrati izolovano i odvojeno od delovanja ostalih faktora na ponavljanje kriminalnog ponašanja.¹⁵

Povratnici u kriminalitetu maloletnih učinilaca su uglavnom psihopatski strukturirane ličnosti, veoma često je reč bezosećajnim, egocentričnim, emotivno labilnim i povodljivim osobama, sa izrazito negativnim odnosom prema radu i takođe je prisutno odsustvo radnih navika. Osobe u kriminalnom povratu vrlo su problematičan deo svake delinkventne populacije, bilo da je reč o maloletnim ili punoletnim učiniocima krivičnih dela. Ono što je posebno zabrinjavajuća okolnost jeste daje poslednjih godina na našim prostorima zabeležen i porast vršnjačkog nasilja u kategoriji maloletnih lica. Dakle, agresivnost i impulsivnost maloletnih lica je sve prisutnija u našoj zemlji. Posledica takvog ponašanja je sve veći broj ubistava, teških telesnih povreda i drugih delikata koja imaju obeležja nasilja. Nasilje je eksplodiralo u poslednjih dvadesetak godina, a najčešće se manifestuje kroz navijačke obračune, tuče na ulici, u diskotekama, školskim dvorištima i sličnim mestima.¹⁶

MALOLETNO LICE-RECIDIVISTA U VRŠENJU POJEDINIH KRIVIČNIH DELA

Veoma interesantan je podatak da je struktura izvršenih krivičnih dela veoma slična, pa gotova ista u dužem vremenskom periodu kada je reč i Republici Srbiji. Tako na primer, islustracije radi, možemo navesti podatke o maloletničkom kriminalitetu na području tadašnje NR Srbije, koja je uključivala i Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohiju, za period od 1953. do 1956. godine, iz monografije Vaspitno-popravni dom Kruševac-60 godina postojanja i rada/ 1947-2007, u kojoj je zapisano: *Maloletnici u najvećem broju slučajeva vrše krivična dela protiv društvene i privatne svojine, a zatim krivična dela protiv života i tela.*¹⁷

U navedenoj monografiji se prikazuje sledeće: maloletnici najčešće vrše krivična dela protiv društvene i privatne svojine i to kroz dela krađe, gde je zabeleženo veći broj oduzimanja stvari manje vrednosti (namirnice, slatkiši, sportski rekviziti), mada su evidentirane i teške krađe (provaljivanje, uzimanje robe i novca veće vrednosti). Najčešći razlog koji maloletnici navode jeste nedostatak materijalnih sredstava za zadovoljenje vlastitih želja.

Takođe navodi se da nedovoljan rad na preventivi i na suzbijanju navedenih negativnih pojava kod maloletnika u samom početku od strane društvene zajednice i nepružanje po-

¹⁵ Skakavac Tatjana, 64.

¹⁶ *Ibid*, 64.

¹⁷ *Vaspitno-popravni dom Kruševac- 60 godina postojanja rada/ 1947-2007* (2007), Gornji Milanovac: Grafoprint, 26-27.

moći porodici i samom maloletniku dovodi do toga da se on formira kao mladi delinkvent. Na kraju se ističe još nekoliko zapažanja: uglavnom se radi o mlađim maloletnicima koji su nezaposleni, bez škole i zanata. Ako su učenici, reč je osobama koje slabo uče, imaju slabo vladanja i predstavljaju problem i za školu i za porodicu. Najveći broj maloletnika, izvršilaca krivičnih dela potiče iz većih gradova, industrijskih centara: Beograd, Niš, Novi Sad, Svetozarevo (sadašnja Jagodina).¹⁸

Prema istraživanjima pojedinih autora, isti su došli do zaključka da je povećan broj maloletnih lica koji ponovno vrše ista ili druga krivična dela za koje su presuđeni, i da sudovi iz različitih gradova iz Republike Srbije izriču različite visine kazni za isto krivično delo. Takođe postoje i razni primeri gde maloletnici ne poštuju izrečene kazne i ne žele bilo kakav kontakt sa roditeljima, Centrom za socijalni rad i sl. Tako npr. u Kruševcu maloletniku je izrečena vaspitna mera pojačanog nadzora od strane roditelja, koja nije izvršena na adekvatan način jer maloletnik nije hteo da saraduje sa Centrom za socijalni rad. Stručni tim je tada predložio da se tom maloletniku, koji je ujedno i povratnik u izvršenju, umesto vaspitne mere izrekne mera upućivanja u vaspitnu ustanovu, jer su smatrali da samo tako mogu uticati na njegovu resocijalizaciju i izlazak na pravi put. Sud je usvojio u tom slučaju date sugestije i predloge, i maloletnika uputio u vaspitno popravni dom u Kruševcu. Navedeni primer ukazuje na zaključak da na pojedine maloletnike vaspitne mere i preporuke ne ostavljaju pozitivan efekat i da oni nastavljaju sa vršenjem krivičnih dela. U tom slučaju, neophodno je preduzeti strožije mere i sankcije, kada bi maloletnik uvideo da to što čini nije ispravno i društveno prihvatljivo ponašanje.¹⁹

Zvanični statistički podaci o maloletnom recidivizmu su u suprotnosti sa mišljenjima mnogih stručnjaka, jer oni upozoravaju da je reč o „statističkoj varci“ i da je taj broj u stvarnosti znatno veći. Procenjuje se da se recidivizam maloletnih učinilaca krivičnih dela kreće između 80% i 85%, što je znatno više od stope povrata punoletnih učinilaca krivičnih dela, koja iznosi oko 65%. Navedeni brojevi, koji se tiču maloletnih i punoletnih povratnika u izvršenju krivičnih dela, slični su u većini zemalja regiona i širom Evrope, tako da ni Srbija u tom pogledu uopšte puno ne odstupa.

Međutim, postavlja se pitanje, zašto se statistički podaci drastično razlikuju od stvarne situacije. Odgovor na ovo pitanje je veoma jednostavan. Zvanična statistika kao povratništvo tretira samo ono krivično delo i maloletnika, koje se prvi put desilo u vreme kada je maloletnik imao između 14. i 18. godina života. Dakle, u obzir se ne uzimaju ponašanja maloletnika pre navršenih 14. godina života, što dovodi do ogromnih razlika. Pored toga, ukoliko takav maloletnik u skorijem vremenu izvrši delo kao punoletno lice, on se više ne smatra kao maloletni prestupnik, što stvara privid malog broja povratnika među maloletnim licima.²⁰

Struktura krivičnih dela maloletnih izvršilaca u ovom radu sagledana je kroz tabelu prijavljenih maloletnih lica (tabela 1) prema krivičnom delu za period od 2015. do 2019. godine i izrečenih krivičnih sankcija prema krivičnom delu (tabela 2).

¹⁸ *Ibid*, 27-28

¹⁹ Krstić Željko (2014): Činitelji delinkventnog ponašanja, *Stručni rad JAHR vol. 5/2, No. 10*, 323-348

²⁰ Helsinški odbro za ljudska prava u Srbiji (2002): *Praćenje reforme zatvorskog sistema u Srbiji - stanje ljudskih prava - Ustanove za izvršenje krivičnih sankcija prema maloletnicima*. Beograd.

Tabela 1: Maloletnici-prijave prema krivičnom delu, 2015-2019

Krivično delo	2015	2016	2017	2018	2019
Protiv života i tela	414	535	510	452	440
Protiv sloboda i prava čoveka i građanina	86	150	138	128	171
Protiv polne slobode	39	47	40	49	54
Protiv imovine	1912	1914	1696	1289	1321
Protiv privrede	13	14	17	9	10
Protiv zdravlja ljudi	181	145	198	224	260
Protiv bezbednosti javnog saobraćaja	67	58	76	44	43
Protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja	428	513	512	350	364
Ostala krivična dela	215	267	278	199	240
Ukupno	3355	3643	3465	2744	2903

U tabeli 1 vidljivo je da se broj prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnih dela u posmatranom periodu, statistički gledano, kretao u rasponu od 2744 (2018) do 3643 (2016). Najveći broj prijavljenih maloletnih izvršilaca krivičnih dela evidentiran je 2016. godine (3643), što ukazuje na eskalaciju maloletničkog kriminaliteta, koji se najpre može tumačiti određenim socijalnim i ekonomskim prilikama. U tom smislu može se posmatrati i 2017. godina, kada je zabeleženo 3465 krivičnih dela. Najmanji broj prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnih dela zabeležen je 2018. godine (2744) što je za skoro 25% manje u odnosu na 2016. godinu, zatim i 2019. godine (2903), što je za 20% manje nego 2016. godine.

Posmatrajući strukturu broja prijavljenih maloletnih lica prema vrsti krivičnog dela uočljivo je da je najveći broj njih evidentiran za krivična dela protiv imovine. Najveći broj prijavljenih imovinskih krivičnih dela zabeležen je u 2016. godini (1914), a najmanji 2018. godine (1289). Nakon toga, slede krivična dela protiv života i tela, najviše u 2016. godini (535), a najmanje u 2015. (414), s tim da je primećen pad ove vrste krivičnih dela posle 2016. godine. I na trećem mestu, nalaze se krivična dela protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja, gde je najviše njih izvršeno tokom 2016. godine (513), a najmanje 2018. godine (350). Ono što je posebno interesantno, jeste da broj krivičnih dela protiv zdravlja ljudi, od strane maloletnih lica, je u stalnom porastu. Ono što se na kraju, može konstatovati jeste da maloletna lica najčešće vrše krivična dela protiv imovine, pri čemu su najzastupljenije krađe i teške krađe. U strukturi krivičnih dela protiv života i tela najzastupljenije krivično delo je laka telesna povreda, a kada je reč o delima protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja, tu se svakako ističe krivično delo nasilničkog ponašanja.²¹

²¹ Republički zavod za statistiku (2020): *Bilten. Maloletni učinioци krivičnih dela u Republici Srbiji, 2019 - prijave, optuženja i osude*. Beograd, 13.

Tabela 2: Maloletnici-podnet predlog veću za izricanje krivične sankcije, prema krivičnom delu 2015-2019

Krivično delo	2015	2016	2017	2018	2019
Protiv života i tela	259	258	223	206	213
Protiv sloboda i prava čoveka i građanina	37	57	57	53	54
Protiv polne slobode	22	36	26	36	40
Protiv imovine	1456	1432	1084	898	897
Protiv privrede	15	17	13	9	9
Protiv zdravlja ljudi	194	163	186	277	357
Protiv bezbednosti javnog saobraćaja	47	24	31	24	30
Protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja	393	372	258	228	251
Ostala krivična dela	112	146	114	118	151
Ukupno	2535	2505	1992	1849	2002

Prema podacima iz tabele 2, koja ukazuje na broj podnetih predloga veću za izricanje krivične sankcije maloletnom licu, za period od 2015. do 2019. godine, najveći broj predloga podnet je 2015. godine (2535), dok je najmanje predloga podneseno 2018. godine (1849). Obzirom da je najveći broj krivičnih dela iz oblasti imovinskog kriminaliteta, tako je i broj podnetih predloga za krivična dela protiv imovine najveći. 2015. godine podnesen je najveći broj predloga, 1456, te je i naredne 2016. podnet 1432 predlog. Ostale godine beleže pad podnetih predloga, ali obzirom da je 2019. godina zabeležila porast krivičnih dela, samim tim i broj predloga je povećan. Na drugom mestu nalaze se krivična dela protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja, a treće mesto zauzimaju krivična dela protiv života i tela. Sledeća po brojnosti su krivična dela protiv zdravlja ljudi.²²

Prema podacima iz tabele 3 vidljivo je da je 2016. godina sa najviše izrečenih krivičnih sankcija prema maloletnim licima, što opet i nije iznenađujuća okolnost, obzirom da je ova godina zabeležila i najveći broj prijavljenih maloletnih lica. 2018. godina, obzirom da je imala najmanji broj prijavljenih maloletnika, logičan je sled, da će na kraju imati i najmanji broj izrečenih krivičnih sankcija, ukupno 1548. Najmanji broj izrečenih krivičnih sankcija prema maloletnicima zabeležen je 2018. godine (1548) što je za skoro 24% manje u odnosu na 2016. godinu, a zatim i 2017. godine (1633) što je za oko 20% manje nego u 2016. godini.

Kada je reč o strukturi prijavljenih maloletnih učinilaca krivičnih dela prema izrečenim krivičnim sankcijama, najveći broj njih evidentiran je za krivična dela protiv imovine. Najveći broj izrečenih krivičnih sankcija zabeležen je tokom 2016. godine (1172), a najmanje 2018. godine (743). Sledeća grupa dela po najvećoj procentualnoj zastupljenosti izrečenih krivičnih sankcija pripada onim protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja, gde je najviše sankcija izrečeno u 2016. godini (285), a najmanje 2018. (179). I na trećem mestu, nalaze

²² *Ibid*, 29.

Tabela 3: Maloletnici-izrečene krivične sankcije prema krivičnom delu, 2015-2019

Krivično delo	2015	2016	2017	2018	2019
Protiv života i tela	197	205	185	174	172
Protiv sloboda i prava čoveka i građanina	29	51	52	45	51
Protiv polne slobode	12	29	23	31	37
Protiv imovine	1143	1172	887	743	763
Protiv privrede	9	8	11	9	9
Protiv zdravlja ljudi	156	142	156	254	298
Protiv bezbednosti javnog saobraćaja	29	23	27	20	24
Protiv javnog reda i mira i pravnog saobraćaja	263	285	197	179	196
Ostala krivična dela	88	117	95	93	126
Ukupno	1926	2032	1633	1548	1676

se krivična dela protiv života i tela, gde je najveći broj izrečenih sankcija zabeležen tokom 2016. godine (205), a najmanje 2019. (172).²³

Kada je konkretno reč o prethodno osuđivanim, na području Republike Srbije, za period 2019. godine, od ukupno 1676 izrečenih sankcija prema maloletnim izvršiocima, njih 286 su bili povratnici. Od toga najviše maloletnih lica dolazi sa područja Vojvodine (120), zatim regiona Južne i Istočne Srbije (85), 55 ih dolazi iz regiona Šumadije i Zapadne Srbije, te 26 maloletnih povratnika sa područja Beograda. Kada se govori o oblastima kriminaliteta i povrata u vršenju krivičnih dela, najviše ih pripada imovinskom, odnosno najviše se vrše krivična dela krađe i teške krađe. Ono što je posebno poražavajuća okolnost, jeste da i stopa krivičnih dela sa obeležjima nasilja konstantno raste iz godine u godine, te da je sve veći broj maloletnih povratnika u vršenju krivičnih dela poput lake telesne povrede i nasilničkog ponašanja.²⁴

4. ZAKLJUČAK

Maloletnička delinkvencija je veoma stara društvena pojava, ali se tek sredinom dvadesetog veka ovom problemu počela pridavati posebna i ogromna pažnja, obzirom na posledice koje za sobom ostavlja, te kretanja i rasprostranjenost ovog fenomena. U većini zemalja širom sveta, maloletnička delinkvencija po obimu je značajno zastupljena (oko 20%), a poslednjih godina beleži tendenciju stalnog rasta. Danas se pod pojmom maloletničke delinkvencije podrazumeva širok spektar različitih, društveno neprihvatljivih i zakonom

²³ *Ibid*, 45

²⁴ *Ibid*, 46

kažnjivih ponašanja, počev od asocijalnih i antisocijalnih, preko delinkventnih pa sve do težih oblika kriminalnog ponašanja.

Kriminalitet maloletnih lica okarakterisan je nizom specifičnosti, a jedna od osnovnih je da je u stalnom porastu, da se javlja u složenijim i težim oblicima, sa ispoljavanjima velike količine nasilja, svireposti i brutalnosti i ono što je posebno zabrinjavajuće jeste i pojava recidivizma. Ova karakteristika maloletničke delinkvencije, odnosno povrat ili recidivizam, iz godine u godinu se povećava.

Maloletnički kriminalitet ima niz zajedničkih karakteristika sa kriminalitetom punoletnih lica, a zbog svojih specifičnosti izdvaja se u posebnu kategoriju. U raznim literaturama i kod mnogobrojnih autora, može se uočiti pet osnovnih obeležja maloletničkog kriminaliteta: saizvršilaštvo (saučestvovanje) u vršenju krivičnih dela; recidivizam ili povrat; visok stepen tamne brojke u otkrivanju maloletnih izvršilaca krivičnih dela i kontinuitet u vršenju krivičnih dela do prelaska u profesionalno bavljenje kriminalitetom. Ovo poređenje je izvršeno i predstavljeno samo radi jedne činjenice, a to je, da se recidivizam maloletnika nalazi na drugom mestu, kada se sagleda celokupna negativna pojava maloletničkog kriminaliteta. Ovo je bitno, jer ukazuje na činjenicu, a i potvrđuje rezultate istraživanja predstavljene u prethodnim segmentima, a koje se odnose na to da je sve veći broj maloletnika, povratnika u vršenju krivičnih dela.

Povrat u krivičnopravnom smislu predstavlja ponovno izvršenje krivičnog dela od strane lica koje je pravosnažno osuđeno za krivično delo. Što se tiče maloletničkog recidivizma u krivičnopravnom smislu, pod tim pojmom možemo smatrati maloletno lice koje je ponovo izvršilo krivično delo nakon što je izdržalo kaznu za prethodno delo ili mu je za takvo delo kazna zastarela ili je bio oslobođen od kazne.

Radi lakšeg sagledavanja stope porasta maloletničke delinkvencije, predstavljeni su statistički podaci Republičkog zavoda za statistiku, za period od 2015. do 2019. godine. Naime, analizom dostupnih podataka najveći broj krivičnih dela pripada imovinskom kriminalitetu, gde se posebno ističu krivična dela krađe i teške krađe. Pored toga, povećan je i broj krivičnih dela iz oblasti javnog reda i mira i krivičnih dela protiv života i tela. Kada je reč, konkretno o recidivizmu, oko 50% maloletnih lica su povratnici u izvršenju krivičnih dela, posebno kada je reč o onima koji izdržavaju kaznu maloletničkog zatvora. Međutim, svi podaci u vezi sa recidivizmom maloletnih lica su relativni, jer se osuđenim licima nigde ne evidentiraju krivična dela izvršena pre 14 godine života. Jer kada bi se te činjenice uzele u obzir, broj povratnika u izvršenju krivičnih dela bio bi oko 80%.

LITERATURA

- Buljubašić, S. (2011). Recidivizam u maloletničkoj delinkvenciji. Zbornik radova Pedagoškog fakultet u Zenici, br. 9, str. 173-187.
- Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. (2002). Praćenje reforme zatvorskog sistema u Srbiji - stanje ljudskih prava - Ustanove za izvršenje krivičnih sankcija prema maloletnicima. Beograd.
- Jovašević, D. (2011). Maloletničko krivično pravo. Niš: Pravni fakultet.
- Konstatinović, S. V., Ristanović, V. N., & Kostić, M. (2009). Kriminologija. Niš: Pelikan.

- Krivični zakonik, Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019
- Krstić Željko (2014): Činitelji delinkventnog ponašanja, Stručni rad JAHR vol. 5/2, No. 10, 323-348
- Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine (2016): Zaštita i postrovanje sa decom i maloletnicima u krivičnom postupku, Sarajevo: Save the Children
- Radusin, L. (2018). Kriminalni povrat maloletnika. Zagreb: Univerzitet u Zagrebu, Hrvatski studij.
- Republički zavod za statistiku. (2020). Bilten. Maloletni učinioци krivičnih dela u Republici Srbiji, 2019 - prijave, optuženja i osude. Beograd.
- Singer, M. (1996). Kriminologija. Zagreb: Globus.
- Singer, M., & Hirjan, F. (1991). Maloletnici u krivičnom pravu: materijalnopravni i procesnopravni položaj maloletnih učinilaca krivičnih dela, krivičnopravna zaštita maloletnika, kriminalna politika. Zagreb: Globus.
- Skakavac, T. (2014). Recidivizam maloletnih učinilaca krivičnih dela. Niš: Pravni fakultet.
- Vaspitno-popravni dom Kruševac- 60 godina postojanja rada/ 1947-2007 (2007), Gornji Milanovac: Grafoprint.
- Zakon o maloletnim učinioциma krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Sl. glasnik RS, br. 85/2005.

Milica Rakonjac

343.91-053.6

343.95:159.97

343.238-053.6

DOI: 10.5937/MegRev2203255R

Primljen 16.12.2021.

Odobren 23.02.2022.

Stručni članak

RECIDIVISM OF CRIMINAL OFFENSES IN JUVENILE DELINQUENCY

Abstract: *Recidivism of juvenile offenders in the domestic professional literature is an insufficiently researched socially unacceptable phenomenon, in relation to the crime of adults. Although juvenile delinquency is widespread in countries around the world and even in our country, statistics show that there is a large disproportion in the prevalence of recidivism of juvenile offenders in total crime. Recidivism is a phenomenon that can be studied from the aspect of several areas such as criminal law, criminology, penology, however, for the purposes of this paper, the focus is on criminal law science.*

The aim of this paper is to point out the very concept and development of recidivism in minors from the aspect of legal science. However, Through this paper, we will try to present in more detail the types of crimes and areas of crime, where juveniles most often appear as returnees in execution.

Key words: *juvenile delinquency, juveniles, crimes, recidivism*